

Over het thema

Sinds de zelfmoorden van Tim Ribberink en Fleur Bloemen staat sociale veiligheid op school – in het bijzonder pesten – meer dan ooit in de schijnwerpers. Ook de politiek doet een duit in het zakje en bespreekt dit najaar zelfs een conceptwetsvoorstel over sociale veiligheid.

Maar scholen verplichten om een voorgeschreven antipestprogramma te gebruiken gaat velen te ver, blijkt uit het eerste themartikel. De vraag is ook of pesten wel tegen te gaan is met een methode. Een aangenomen motie spoort het onderwijsveld inmiddels aan om vóór 1 oktober zelf met een effectieve aanpak van pesten te komen.

Sociale onveiligheid en grensoverschrijdend gedrag openbaart zich ook online: gewelddadige trapfilmpjes, *grooming*, anonieme pestapps, dreigtweets. Daar is het voor scholen veel ongrijpbaarder dan op het schoolplein. “De online wereld lijkt groot en ver weg.” De kern van de aanpak draait echter altijd om het aanspreken van leerlingen op hun gedrag en de consequenties daarvan. Bewustwording van hoe we met elkaar omgaan en de betrokkenheid van leraren en ouders zijn daarbij cruciaal.

Een sociaal veilig leerklimaat, waarin leerlingen zich kwetsbaar op durven stellen, is helemaal van belang voor leerlingen die door hun seksuele voorkeur of genderidentiteit afwijken van de groep. Scholen en deskundigen die zich bezighouden met (de kerndoelen) seksuele diversiteit zien expliciete aandacht hiervoor in antipestprogramma's in ieder geval niet zitten.

Pesten aanpakken: ja Maar alleen op de voorgeschreven manier?

Het pestprobleem moet grondig worden aangepakt en het is goed dat de vele antipestaanpakken kritisch worden beoordeeld: daar is iedereen het over eens. Maar moet je scholen verplichten te kiezen uit het lijstje goedgekeurde programma's? Dat onderdeel van het conceptwetsvoorstel sociale veiligheid oogst veel kritiek, en niet alleen vanuit het onderwijsveld. TEKST MARIJKE NIJBOER

Het kaf moet van het koren worden gescheiden. “Het is belangrijk dat we weten of een programma echt bijdraagt aan het voorkomen en terugdringen van pesten,” zegt Inge Anthonijsz van het Nederlands Jeugdinstituut (Nji), projectleider van de commissie antipestprogramma's. Uit onderzoek blijkt dat pesten veelal gebeurt binnen de context van een groep. “Dat betekent dat pesten moet worden aangepakt op individueel niveau, op klassenniveau en op schoolniveau. Dat heeft de commissie allemaal meegewogen. Daarnaast hebben we gekeken of er aandacht is voor LHBT-jongeren (lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender). Wij constateren dat daar nog nauwelijks sprake van is.” (zie ook artikel pagina 18)

Pesten komt vaak voor en veroorzaakt veel leed, zegt Vera Bergkamp, D66-Tweede Kamerlid. “Ik vind het daarom goed dat het hoog op de politieke agenda staat. Het wetsvoorstel (zie kader) is een aanwinst; het is eigenlijk een compleet

plan van aanpak.” Maar ze vindt niet dat je scholen moet verplichten om een goedgekeurd programma te gebruiken. “Van de dertien voorlopig goedgekeurde methodes is het onduidelijk of ze echt effectief zijn in de praktijk. Er is meer onderzoek nodig om dit vast te kunnen stellen. Er zijn maar weinig methodes die bewezen effectief zijn. Waarom zou je dan nu methodes opleggen?” Anthonijsz is het met Bergkamp eens dat een verplichte lijst misschien geen goed idee is: “Een school die nog geen antipestprogramma gebruikt, kan die lijst mooi gebruiken om meer systematisch te gaan werken. Maar een school die al een programma gebruikt dat is afgekeurd, komt in een ingewikkelde situatie terecht”.

Hork Wat moeten scholen doen die naar tevredenheid werken met een methode die nu is afgekeurd? Bergkamp van D66: “Ik ben op zulke scholen geweest. Daar waren leraren, directie en bestuur zo goed bezig: pesten stond hoog op hun agenda en ze wisten echt wat er speelde tussen leerlingen door aanwezig te zijn en goed te kijken. Daar gaat het om. Een methode kan bewezen effectief zijn, maar wat is hij waard in de handen van een hork van een leraar?” Haar advies aan deze scholen: toon aan dat je een veilige (sociale) omgeving hebt. “Je kunt regelmatig de veiligheidsbeleving van je leerlingen peilen. Daar is een landelijke monitor voor, maar wat ons betreft mag een school daarvoor ook een eigen methode hanteren.” Anthonijsz wijst erop dat een afgekeurd programma een tweede kans krijgt. “Er komen meer beoordelingsrondes. ...”

WETSVOORSTEL SOCIALE VEILIGHEID

Komend najaar beslist de Tweede Kamer over het conceptwetsvoorstel sociale veiligheid. Dit behelst dat elke school in het funderend onderwijs de sociale veiligheid monitort en een vertrouwenspersoon annex pestcoördinator heeft. De onderwijsinspectie ziet hierop toe. Scholen zouden ook worden verplicht om vanaf augustus 2015 een goedgekeurde antipestaanpak te kiezen, maar dit onderdeel wankelt sinds 3 juli, toen de Tweede Kamer een motie aannam van D66 en VVD. Hierin wordt het onderwijsveld aangespoord om zelf vóór 1 oktober aanstaande met een effectieve aanpak van pesten te komen. De verplichte lijst zou in dat geval wellicht kunnen vervallen.

We hebben alle programma-eigenaren laten weten hoe ze deze beter kunnen onderbouwen. Het is een dynamische lijst; er kunnen nieuw beoordeelde programma's bij komen."

Mentaliteitsprobleem Bergkamp vindt het jammer dat alle aandacht naar de antipestmethodes gaat. "Laten we liever kijken naar de sociale veiligheid van de school-omgeving." Dat is koren op de molen van Zeger Wijnands, voormalig leraar en auteur van het boek 'Als je wordt buitengesloten. Hoe ouders en leraren een einde kunnen maken aan pesten op school'. "Deze wetgeving gaat helaas helemaal de mist in," concludeert hij. "Er wordt al dertig jaar gezocht naar een methode die het probleem oplost. Uiteindelijk kun je alleen maar concluderen dat die niet bestaat. Pesten is een mentaliteitsprobleem. Het gaat om bewustzijn en betrokkenheid van ouders en leraren. De onverschilligheid is helaas groot onder deze volwassenen. De school moet zeggen: wij willen dat alle kinderen hier een goede tijd hebben. Wij kunnen dat niet alleen, dus we leggen een deel van de verantwoordelijkheid bij u als ouders. Ouders kunnen af en toe open vragen stellen: met wie speel je, wie is er altijd alleen in de pauze, wie wordt nooit uitgenodigd op verjaardagsfeestjes? Als ze horen dat het met een ander kind niet goed gaat, kunnen ze naar school bellen. Zodra de zwijgende

BASISSCHOOL DE TWEE WIEKEN, ZWIJNDRECHT, GEBRUIKT DE KANJERTRAINING

VOORLOPIG GOEDGEKEURD

Directeur Francis Jeijnsman: "De Kanjertraining leert kinderen om goed met zichzelf en anderen om te gaan. De methode biedt duidelijke, structurele gedragskenmerken die inzicht geven in gedrag en waarmee je elkaar leert corrigeren. Ouders worden betrokken bij de Kanjertraining via ouderavonden en bezoeken aan onze Kanjerlessen. Met de Kanjerafspraken maken we duidelijk hoe wij denken over gewenst en ongewenst gedrag en leren we duidelijke grenzen te hanteren. Daardoor kunnen de leraren hierover ook goed met ouders en kinderen communiceren. Wij zijn al vanaf 2005 bezig met de Kanjertraining, daar hebben we destijds zélf voor gekozen. Het is belangrijk dat een school zelf een passende methode kiest. De overheid dropt steeds dingen die scholen maar moeten uitvoeren. Op zich goed dat al die aanpakken worden beoordeeld, maar waarom krijgt een programma als KiVa uit Finland zoveel aandacht, terwijl we in Nederland een aanpak hebben die alles omvattend en goed is? Achter KiVa zitten een universiteit, hoogleraren en subsidie, terwijl de Kanjertraining op eigen kracht een kwaliteitsproduct heeft neergezet."

middengroep merkt dat zowel ouders als leraren stelling nemen tegen pesten, is het probleem opgelost." Dat een methode op zich weinig soelaas biedt, bewijst volgens Wijnands een TNO-onderzoek naar de Prima-methode. "Wat blijkt: het pestgedrag loopt met 60 procent terug. Maar uit datzelfde onderzoek blijkt dat de controlescholen ongeveer eenzelfde reductie hadden. De verklaring was dat die scholen ook stelling waren gaan nemen tegen pesten. Het is een dwaalspoor om te denken dat je dit probleem met een methode kunt oplossen. Uit een Noors onderzoek bleek dat het pesten op bepaalde scholen na de invoering van Prima zelfs erger was geworden. Als ouders en leraren er niet achter staan, zien leerlingen dat en wordt het probleem alleen maar erger."

'JE MOET SCHOLEN VRIJ LATEN IN DE MANIER WAAROP ZE PESTEN WILLEN AANPAKKEN. MAAR DIE AANPAK MAG NIET LANGER VRIJBLIJVEND ZIJN'

De Kanjertraining leert kinderen om goed met zichzelf en anderen om te gaan.

'Niet objectief' Wijnands hecht weinig waarde aan de evaluatie van de antipestmethodes, omdat de betreffende commissie niet objectief zou zijn. "Meerdere commissieleden zijn betrokken geweest bij een bepaalde methode. Professor Orobio de Castro is dat bijvoorbeeld bij de Kanjertraining en heeft daar onderzoek naar gedaan." Anthonijsz reageert: "Het Nji is een onafhankelijk instituut en de commissieleden zijn heel zorgvuldig aangesteld. Het zijn mensen met inhoudelijke, wetenschappelijke expertise in pesten en het erkennen van interventies. Zij hebben geen inhoudelijk oordeel gegeven over een programma waar zij zelf betrokken bij zijn geweest, en hebben ook niet meegedaan aan discussies hierover."

Investering Het kost geld om een antipestcoördinator aan te stellen, een antipestprogramma aan te schaffen en personeel te scholen. Waar moeten scholen het geld vandaan halen? Bergkamp: "Dat is inderdaad een punt. Maar de ene methode kost meer dan de andere, en je kunt ook slimme combinaties maken. Bijvoorbeeld door de antipestcoördinator te combineren met de vertrouwenspersoon. Een investering in een sociaal veilige omgeving is ook wel wat waard." Komend najaar beslist de Tweede Kamer over het wetsvoorstel. Wat Bergkamp betreft komt er een advieslijst. "Daarmee schep je duidelijkheid en hebben scholen wat te kiezen." Wijnands' advies: laat die lijst los en verplicht scholen om een goed veiligheidsbeleid te hebben, dat zich richt op alle relaties tussen leerlingen, leraren, directie en ouders. "Je moet scholen vrij laten in de manier waarop ze

pesten willen aanpakken. Maar die aanpak mag niet langer vrijblijvend zijn."

1 E. Roland, 1989. *Bullying: the Scandinavian Research Tradition*. In D.P. Tattum & D.A. Lane (red.), *Bullying in schools*, 21 – 32. Stoke-on-Trent, Trentham Books.

MEER WETEN?

- Tijdens de eendaagse AVS-training 'Pesten op uw school? Wat nu?' passeren verschillende pestprotocollen de revue en wordt de rol van ouders, kinderen zelf en de invloed van leraren en het (school)team besproken. Deelnemers werken aan een mogelijk plan van aanpak of pestprotocol voor hun school en krijgen advies over het ontwikkelen van hun eigen Weg met Pesten Stappenplan (WEPS). www.avs.nl/professionalisering
- Boze ouders, agressieve leerlingen, een onveilige (werk)omgeving. Ook als uw school geen negatieve gevolgen heeft ondervonden van toegenomen agressie, is de maatwerk tweedaagse 'Omgaan met agressie' van de AVS geschikt om uw team weerbaarder te maken. www.avs.nl/professionalisering
- Stichting School en Veiligheid/PPSI organiseert op 8 december een studiedag voor interne vertrouwenspersonen en hun directieleden (po en vo) over de vertrouwenspersoon als antipestcoördinator. www.ppsi.nl/agenda

BASISSCHOOL HET ZWANENBOS, ZOETERMEER, GEBRUIKT M5

AFGEWEZEN

Directeur Ria Verheul: "Met M5 breng je het structurele pesten in beeld. Iedereen kan pesten anoniem melden via een knop op onze website. In een jaar tijd kregen wij 1.800 meldingen, inclusief dubbelingen en kleine incidentjes (Zwanenbos, 225 leerlingen, bestaat uit een reguliere en een sbo-school, de meldingen zijn gelijk verdeeld over beide scholen, red.). Wij hebben met behulp van M5 een aantal problemen ontdekt en opgelost. Onze pestcoördinator bespreekt met de leraar van een vaak genoemde leerling wat te doen. Soms is iemand aanspreken voldoende. Als het gedrag niet verandert, betrekken we de ouders erbij. Nu M5 is afgekeurd, zoek ik een aanvullend sova-programma. Maar ik stop zeker niet met M5. Jammer van die lijst. Natuurlijk moet er controle zijn, maar men zou ook kunnen kijken hoe je met een aanpak omgaat en wat je ermee bereikt."

OBS JAN CAMPERT, SPIJKENISSE, GEBRUIKT PRIMA

VOORLOPIG GOEDGEKEURD

Directeur Leo Zandbergen: "Prima biedt lessen met uitstekende bouwstenen: surveillances, een ouderavond, rollenspelen met kinderen. Het is een goede rode draad voor antipestbeleid, maar wij vullen zelf allerlei dingen aan, zoals methodes voor sociale vaardigheid en een positieve leeromgeving, en een sociaal-emotioneel volgsysteem. Voor alle antipestmethodes geldt: alleen het geven van de lessen is onvoldoende. Want als jij denkt dat het rustig is en je de teugels laat vieren, komt het pesten terug. Daarom besteden wij er voortdurend aandacht aan. Die lijst met goedgekeurde methodes vind ik goed, zo voorkom je wildgroei. Maar je kunt nog zo'n geweldige methode hebben; als de leerkrachtattitude niet goed is gebeurt er niets. De manier waarop je met pesten omgaat bepaalt of het escaleert of niet. Wij hebben een gedragsprotocol voor kinderen, leraren en ouders. De uiterste consequentie is verwijdering van school en dat hebben wij de afgelopen twee jaar twee keer gedaan. Daarna is het weer een tijd rustig."